

NOBELOVA NAGRAJENKA NELLY SACHS

Pesnica Nelly Sachs, po rodu nemška Judinja, ki je dobila lani skupaj s svojim rojakom Samuelom Josephom Agnom Nobelovo nagrado za književnost, je bila nam prej skoraj neznana, čeprav so njeno ime že vrsto let izgovarjali v nemškem kulturnem svetu, pa tudi drugod po Evropi, predvsem na Zahodu. Morda so še bolj kakor njene najboljše pesmi, napisane v pesničnih zrelih letih, dajale njenemu imenu v krogih literarnih snobov, ki pesmi ne berejo, zven številne nagrade, ki jih je Nelly Sachs prejela po letu 1957. Naj omenim samo nekatere: leta 1957 ji je prisodilo nagrado Združenje švedskih lirikov (Nelly Sachs si je pridobila njihove simpatije tudi kot prevajalka moderne švedske poezije v nemščino), potem jo je čez dve leti nagradilo Združenje nemških industrijcev, in pred Nobelovo nagrado velja omeniti še dve priznanji: literarno nagrado mesta Dortmund (1961) in nagrado za mir, ki jo podeljujejo nemški knjigotržci (1965). Tako se je pesnica Nelly Sachs v starosti sedemdesetih in več let uvrstila med moderna nemška (in judovska ter evropska) pesniška imena, ki jih ponavljamo, beremo, citiramo in se o njih prepiramo, ki pa so vendar živa, prisotna, napisana času (kakršen pač je) na hrbet in v opomin. Ta zadnja beseda je še posebej primerna za predznak k poeziji Nelly Sachsove, objokovalke svojega rodu na eni strani — in na drugi obtoževalke in obenem pomilovalke človeka, ki je padel do zločina v Auschwitzu. Obenem pa njena poezija — če jo jemljemo kot nujnost — ohrabrujoče demantira znani izrek sodobnega nemškega filozofa Adorna, ki je vzkliknil: »Po Auschwitzu ni več mogoče napisati pesmi.«

Nelly Sachs je bila rojena v aristokratski vili v gosposki berlinski četrti Tiergarten kot edini otrok tovarnarja Williama Sachsa 10. decembra 1891. Šolali so jo privatni učitelji, nag se je spodobilo za otroke iz njenega okolja, domače izoblike ji je omogočilo, da se je že v mladih letih razgledala po širokem svetu kulture, pri izbranih vzgojiteljih se je vadila v plesu, glasbi in pesnjenju. Toda od tistega pesnjenja do Nobelove nagrajenke je bilo še neskončno daleč: preteči je moralo ne le življenje od šestnajstih do petinsedemdesetih let, ampak nekaj bolj bistvenega: uresničiti se je moral Auschwitz in pokol njenega rodu. To se sliši sicer kruto, je pa res: šele v grozi (podoživljenega) peklenskega ognja se je lahko izkristalizirala lirika Nelly Sachsove, ki je pisala v mladosti romantične pesmi, legende, povesti in igre za lutke, katere v njenih častitljivih letih in ob najvišji svetovni literarni nagradi njeni biografi omenjajo samo kot kuriozum na začetku njene poti. Tudi njeno prvo knjigo (1921), ki vsebuje legende in povesti, omenjajo le mimogrede. Medtem je minila prva svetovna vojna in tako dalje, in Nelly Sachs, ki še zmeraj živi v brezskrbju »četrti živalskega vrta« v Berlinu, se v tistih letih seznanila z deli znamenite Švedinje Selme Lagerlöfove (Nobelove nagrajenke leta 1909); z njo si začne dopisovati in ta ji pozneje dobesedno reši življenje. V tridesetih letih našega (žal, še zmeraj trajajočega) stoletja se pesnica seznanila tudi z rastočo zverjo nacizma, ki plane po njenem rodu in družini, to pa pomeni smrtno obsodbo tudi zanjo. S prizadevnostjo Lagerlöfove in s pomočjo švedskega kraljevskega dvora se Švedom posreči, da leta 1940 rešijo pred plinsko celico Sachsovo in njeno mater, medtem ko njuno družino nacisti podušijo in požgo v pečeh Tretjega rajha. Leto, ko umre Selma Lagerlöfova (1940), je — lahko rečemo — rojstno leto pesnice Nelly Sachsove. Tako jo je tudi predstavil in uredil njene izbraene pesmi poet

H. M. Enzensberger, čigar posluhu v primeru Nelly Sachsove ne moremo oporekati. Adornova pretresljiva in pravična, vendar vsako lirično (nemočno) spoznanje ubijajoča misel, izziva polemične besede H. M. Enzensbergerja, da piše: »Če hočemo živeti dalje, moramo ta (Adornov — op. L. K.) stavek ovreči. Le redki to zmorejo. Mednje sodi Nelly Sachs.«

To priznanje si je pesnica zaslužila z zbirkami pesmi in odrskimi pesnitvami, kakor so na primer: V prebivališčih smrti (1946), Zvezdni mrk (1949), Znamenja v pesku (1962), Žgoče uganke (1962) in druge knjige. Vrata vanje naj vsaj delno odpre izbor, ki ga objavljam in povzemam po Enzensbergerjevi izdaji pri Suhrkampu. Povem naj še, da pesmi nisem prevajal toliko zaradi Nobelove nagrade, ampak bolj zaradi bridke sorodnosti pesničinih misli s spoznanji, ki se prepletajo v meni že od mladosti dalje, od let Hitlerjevih koncentracijskih taborišč do današnjega vietnamskega klanja.

Nelly Sachsova živi od leta 1940 dalje v Stockholmu.

Lojze Krakar

KRONIKA

KNJIŽEVNOST

TONE SVETINA, UKANA. Razmerje med dokumentarnostjo, se pravi med avtentičnim poročanjem o resničnem dogajanju in fantazijskim oblikovanjem, kar naj bi pomenilo iskanje in ustvarjanje prepričljivih situacij z umetniško simbolnostjo, se nagiba v slovenski vojni prozi, se pravi v pripovedništvu, ki prikazuje partizansko vojskovanje, revolucijo v družbi in ljudeh, zdaj pretirano na eno, zdaj pretirano na drugo stran. Večinoma prevladuje v tej literarni zvrsti osebno izpovedni dokument, ki mu ne manjka človeške pretresljivosti in resnične doživljajske osnove. Tisti del pripovedništva s partizansko tematiko, ki se nagiba na drugo stran omenjenega razmerja, pa boleha na površinski opisnosti in na toliko stopnjevani idejni zaostrenosti, da že prehaja v propagando. Razumljivo je, da so izjeme, ko gre v nekaterih primerih za zanesljivo izpričan napor prodreti kar se da objektivno v moralna nasprotja, povzročena s prihodom okupatorja na našo zemljo, še posebno v delih, ki nastajajo v vse daljšem časovnem odkliku od zgodovinskega dogajanja. Ta časovni odklik pri nastajanju pripovednih del s tematiko naše revolucije je za nastajajoča dela nadvse koristen: doživetja, moralne idejne dileme tistega časa doživljajo obravnavo z daljše časovne distance, s širšim pogledom v vzročno povezanost posameznih pojavov in z večjo prisotnostjo razumne analitičnosti. S tem je nekoliko pojasnjeno tudi dejstvo, da z večjim odklikom postajajo dela objektivnejša, dokumentarno zanesljivejša, še posebno kar zadeva odkrivanje različnih nasprotij in dilem v odnosih med ljudmi, kar v samem času dogajanja in neposredno po njem ni bilo zaželeno niti razčiščeno.

Na takšno poenostavljeno in dokaj posplošujoče razmišljanje, ki pa bi bilo vredno širše obravnave, usmerja znani roman Toneta Svetine Ukana,* roman,

* Tone Svetlina, Ukana. Zavod Borec 1965.